

ZOBOROŽEC VRÁŠČITÝ (*ACEROS CORRUGATUS*) A JEHO CHOV V ZOO ÚSTÍ NAD LABEM

Tomáš ANDĚL

Systematika

Zoborožcovití (*Bucerotidae*) jsou díky svému nápadnému zjevu, aktivnímu chování a hlasitému volání nepřehlédnutelní kdekoli se vyskytují – od subsaharské Afriky po jihovýchodní Asii. Jejich charakteristický, dlouhý zahnutý zobák s nápadným výrůstkem na čele, který se u mnoha druhů zoborožců vyvinul v imponující „přilbici“, tvoří spolu s širokými okrouhlými křídly, dlouhým ocasem a syndaktilní nohou nezaměnitelné znaky zástupců této čeledi. Obdobně charakteristický je i zobák tukanovitých (*Ramphastidae*), vyskytujících se na jihoamerickém kontinentu. Ti jsou však řazeni do řádu šplhavců (*Piciformes*) a nikoli do řádu srostloprstých (*Coraciiformes*), kam řadíme zoborožcovité (*Bucerotidae*). Z toho je patrné, že se nejedná o ptáky příbuzné, ale jde o příklad konvergence znaků odděleně se vyvíjejících, nepříbuzných organismů.

Čeď zoborožcovitých zahrnuje celkem 14 rodů, 54 druhů a 78 taxonů obývajících převážně lesy, lesnaté krajiny a savany afrotropické, orientální a okrajově i australskoasijské oblasti. Nejmenším zástupcem čeledi je *Tockus camurus* z rovníkové Afriky dorůstající pouhých 30 cm s hmotností nepřevyšující 120 g. Na opačném konci velikostního spektra je více jak 100 cm velký a až 6 kg vážící *Bucorvus leadbeateri* vyskytující se v jihovýchodní Africe. Ten tvoří spolu s druhým zástupcem rodu *Bucorvus*, monotypickým druhem *B. abyssinicus*, samostatnou podčeď *Bucorvinae*, tzv. pozemní zoborožce. Zbývajících 13 rodů (*Anorrhinus*, *Tockus*, *Tropicranus*, *Ocyrceros*, *Anthracoceros*, *Buceros*, *Rhinoplax*, *Penelopides*, *Berenicornis*, *Aceros*, *Rhyticeros*, *Bycanister*, *Ceratogymna*) spadá do podčeledi *Bucerotinae*, sdružující tzv. typické, arboreální zoborožce.

Oba zástupci podčeledi *Bucorvinae* se od ostatních zoborožců výrazně odlišují, a to jak vzhledem, tak i způsobem života. Jsou to největší žijící zástupci zoborožcovitých, jsou terestričtí, převážně karnivorní a obývají otevřenou savanu subsaharské Afriky. Dalším podstatným rozdílem odlišujícím zástupce obou podčeledí je počet jejich krčních obratlů. Zatímco pozemní zoborožci mají 15 krčních obratlů, u zoborožců podčeledi *Bucerotinae* se jejich počet zredukoval na 14. První dva krční obratle, atlas a axis, jsou u obou podčeledí srostlé. *Bucorvinae* jsou v současné době jedinou žijící skupinou zoborožců, která je známá z fosilních nálezů. Nejstarší nalezenou fosílií je stehenní kost druhu popsáno jako *Bucorvus brailloni*, jejíž stáří bylo odhadnuto na 15 milionů let. Byla objevena v sedimentech středního Miocénu na území nynějšího Maroka, severně od místa recentního výskytu rodu *Bucorvus*. Tento rod je vývojově nejstarší žijící skupinou zoborožců. Pro hnízdění si ptáci vyhledávají dutiny velkých stromů, převážně baobabů (*Adansonia*), pařezy palem či skalní výklenky, které si vystylají suchým listím a trávou. Na rozdíl od ostatních zástupců zoborožcovitých se samice rodu *Bucorvus* v dutinách nezadívají. Dominantní pár se věnuje inkubaci vajec, zatímco ostatní dospělí a juvenilní členové skupiny brání jejich teritorium. Výsledky moderních molekulárních studií ještě podtrhují značné rozdíly mezi oběma podčeleděmi a zakládají tak důvod k povýšení podčeledi *Bucorvinae* na samostatnou čeď.

Zoborožec vrásčitý (*Aceros corrugatus*)

Zástupce středně velkých zoborožců rodu *Aceros* dorůstající výšky 65 – 70 cm při hmotnosti do 1590 g. Areál jeho rozšíření v současné době zahrnuje jižní Thajsko, Malajský poloostrov, Sumatru včetně ostrovů Rupal a Payong, Batu, Borneo a jihozápadní okraj Kambodži. Jeho habitat tvoří převážně nížinné, stále zelené lesy, včetně záplavových lesů litorálních oblastí.

Zoborožec vrásčitý je, ostatně jako podstatná většina představitelů čeledi zoborožcovitých, omnivorní. Převážná část jeho potravní složky je tvořena rozmanitými, na tuky bohatými peckovinami a fíky, nepohrdne však ani potravou živočišného původu. Ta je tvořena jak nejrůznějšími druhy bezobratlých živočichů, tak i rozličnými obratlovci. Podíl živočišné složky potravního spektra se zvyšuje především v období hnízdění a odchovu mláďat, tedy v době od ledna do května. Většina zoborožců, stejně tak i zoborožec vrásčitý vodu nepijí, přijímají ji pouze s potravou.

Na počátku hnízdního cyklu se samice smění trusu, bahna a mazlavých zbytků potravy zazdí ve stromové dutině, kam snese nejčastěji 2 – 3, zřídka 4 vejce, jejichž inkubace trvá 29 dní. Po celou dobu hnízdění jí samec přináší potravu, kterou jí do hnízdní dutiny podává úzkou štěrbinou. Ta zároveň slouží samici a později i mláďatům k vyměšování mimo hnízdo. Po opeření mláďat si samice svým mohutným zobákem vyseká otvor v místě, které si sama před 65 – 73 dny zalepila a hnízdní dutinu opustí. Společně se samcem pak přináší potravu mláďatům, která v hnízdě zůstávají ještě dalších 46 – 51 dní. Celková doba hnízdního cyklu u zoborožců vrásčitých tak trvá 111 – 124 dní.

Chov v Zoo Ústí nad Labem

Ústecká zoologická zahrada se chovu těchto pozoruhodných zástupců indonéské avifauny věnuje od roku 1992, kdy od soukromého chovatele získala mladý pár těchto krásných opeřenců. Po nezbytné karanténě byl pár umístěn do pavilonu exotária, odkud se po roce přesunul do chovatelského zařízení v neexpoziční části zoo. Tam se po třech letech dospívání a adaptace na nové prostředí v březnu 2001 vylíhlo první „ústecké“ mládě. Bohužel, po 87 dnech uhynulo. Byť se tuto hnízdní sezonu nepodařilo korunovat úspěšným odchovem mláďete, z hlediska získaných zkušeností byla pro mladý chovný pár nezastupitelná.

Hned příští rok byl o poznání úspěšnější a v hnízdní dutině se pod samici vylíhla dvě mláďata. Jedno opět uhynulo, tentokrát ve třech týdnech. Druhé mládě však prosperovalo, měsíc po své matce opustilo hnízdo a bylo rodiči zdárně odchováno až do úplného osamostatnění. Po tomto zdařilém odchovu následovala dvouletá reprodukční pauza a další úspěšný odchov tak nastal až v roce 2005, kdy se ze tří vylíhlých mláďat podařilo úspěšně odchovat dvě mláďata, samečka a samičku. Od prvního zdařilého odchovu se až konce roku 2009 v ústecké zoo podařilo úspěšně odchovat čtyři mláďata zoborožce vrásčitého.

Svémi pravidelnými odchovy se ústecká zoologická zahrada v současné době řadí mezi pouhé čtyři instituce v Evropě, které tyto krásné ptáky úspěšně rozmnožují.